

Çuvaş romanında sovet qadın tipinin milli siması – Salambi

Elmira Məmmədova-Kekeç

Filologiya elmlər doktoru

Bakı Avrasiya Universiteti

Xəzər Universiteti, Dillər və ədəbiyyat departamenti

E-mail: mamedovaelmira4@gmail.com

Annotasiya. Çuvaş folkloru dərin tarixi keçmişə malik olsa da, yazılı ədəbiyyatı XVIII əsrdən etibarən formalaşmışdır. Bu ədəbiyyatın inkişafında sovet dövrü xüsusi bir mərhələ təşkil etmiş və Aleksandr Artemyev “Salambi” romanı ilə xüsusi yer tutmuşdur. Roman müharibədən sonrakı mərhələdə qələmə alınmış, lakin kollektivləşmə, müharibə və daha sonrakı dövrün mənzərəsini geniş şəkildə əks etdirmişdir. Əsərdə sovet dövrü romanları üçün xas olan bir qəhrəman obrazı yaradılmışdır. Müəllif Salambi adlı bu obraz vasitəsilə sovet qadınının qəhrəman, əməkçi-kolxozçu, ziyalı-tələbə, fədakar ana, kollektiv və ictimai ideal uğuruna yaşayan, şəxsi istək və arzularını arxa planda qoyan tiplərini simvollaşdırmağa nail olmuşdur. Belə ki, kolxozda əmək qabaqcılı, təhsil aldığı institutda əlaçı olan Salambi müharibədə valideynlərini itirmiş bir uşağı övladlığa qəbul etməklə ictimai ideallar uğrunda özünü fəda etmişdir. O, eyni zamanda müharibə dövründə arxa cəbhədə fiziki əməyin bütün yükü çiyinlərinə qalaqlanmış qadınları da təmsil edir.

Roman təhkiyəsində Salambinin digər qadın tiplərindən fərqli yönü isə “xalq düşməni”nin qızı olması, baş qəhrəmanın daxili dialoqunda bununla bağlı həqiqətlərə çatmaq istəyidir. Atası İvan Semenovici Şiltır kolxozunun Oktyabr bayramına hazırlaşarkən Stalinin şəklini əlindən saldıqı üçün sürgünə göndərilməsi detallı romanda milli düşüncəli çuvaş şairlərinin repressiya olunmasına, milli dildə qələmə alınmış əsərlərə və ana dilinə rişxəndli münasibət göstərən velikorusçuların iç üzünün açılmasına xidmət edir. Salambi sadəcə sovet qadınlarını deyil, ana dilinə sevgisini bu dildə səsləndirdiyi mahnılarınla göstərən, milli ruhu yaşadan, manqurtlara qarşı əks cəbhədə yer alan, milli-mənəvi dəyərlərə önəm verən çuvaş qızlarını da tipikləşdirir.

Açar sözlər: Çuvaş, roman, Aleksandr Artemyev, Salambi, sovet ədəbiyyatı, qadın

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 05.11.2025; qəbul edilib – 20.11.2025

The national image of the soviet female type in the Chuvash novel – Salambi

Elmira Mammadova-Kekech

Doctor of Philological Sciences

Baku Eurasian University

Khazar University, The Department of Language and Literature

E-mail: mamedovaelmira4@gmail.com

Abstract. Although Chuvash folklore has been a deep historical background written literature commenced to develop since from the eighteenth century onward. The Soviet period constituted a special stage in the development of this literature and Alexander Artemyev’s novel “Salambi” occupies a significant place within it. The novel was written in the post-war period yet it broadly reflects the processes of collectivization, the war and the subsequent era. A character typical of Soviet novels is created in the work. Through the character of Salambi – the author symbolizes the Soviet woman as a heroic figure – a hardworking collective farm worker, an educated student-intellectual, a devoted mother, and a person who lives for collective and social ideals while placing personal desires in the background. As a leading worker in the kolkhoz, an excellent student at the

institute, and a woman who adopts a child orphaned by the war, Salambi sacrifices herself for the sake of public ideals. She also represents the women of the home front on whose shoulders the full burden of physical labor fell during the war.

What distinguishes Salambi from other female types is that she is the daughter of an “enemy of the people” and her inner monologue reflects her desire to uncover the truth about this reality. The episode of her father Ivan Semenovich being exiled for dropping Stalin’s portrait while preparing the Shiltir collective farm for the October celebrations serves to highlight the repression of nationally conscious Chuvash poets, as well as to expose the true nature of Great Russian chauvinists who mocked works written in the native language and showed contempt for the mother tongue. Salambi represents not only Soviet women but also Chuvash girls who express their love for their native language through songs, preserve the national spirit, stand against the *mankurts*, and uphold national and moral values.

Keywords: Chuvash, novel, Alexander Artemyev, Salambi, Soviet literature, women

Article history: received – 05.11.2025; accepted – 20.11.2025

Giriş / Introduction

Çuvaş ədəbiyyatı özünəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. Çuvaş türklərinin ədəbiyyatı tarixi-coğrafi şəraitdən asılı şəkildə formalaşmışdır və onların yaşadıkları coğrafiyada zamanla böyük türk dövlətləri mövcud olmuşdur. Onlar XVI əsrdən etibarən Çar Rusiyasının hakimiyyətini qəbul etmiş və zamanla dini inanclarını dəyişdirmişlər: “Volqa Bulqar Dövləti 1237-ci ildə Batunun hakimiyyəti altında olan monqolların məğlubiyyətinə uğradılır. Bugünkü çuvaş xalqının əcdadları sonradan Qızıl Orda və ondan təşəkkül edən Kazan xanlığına daxil edilir. Rus mənbələrində ilk dəfə çuvaş adına 1521-ci ilə aid qaynaqlarda təsadüf olunur. 1552-ci ildə Kazanın işğalı nəticəsində çuvaşlar Mərkəzi İdil bölgəsinin digər xalqları ilə birlikdə Çar hakimiyyətinə tabe edilir. Çuvaşlar iki əsr ərzində dini və milli kimlik baxımından assimilyasiyadan uzaq qala bilsələr də, 1740-cı ildən etibarən bəzən özxoşuna, bəzən isə şiddətli təzyiqlər nəticəsində rus pravoslav xristian dinini qəbul edirlər. Əhalinin yalnız az bir qismi əski inancında (paqan) qalmaqda inad edir. Bu gün hələ də əcdadları heç vaxt xristian olmayan çuvaşlar var. Çuvaş xalqının xristianlaşdırılması nəticəsində kilsə rəsmiləri xalqa inanclarının əsaslarını onlara öz ana dillərində öyrətməyə başlayırlar. Buna görə də, çuvaş ədəbiyyatının başlanğıcının missionerlik fəaliyyəti ilə əlaqəli olması və ilk çuvaş qrammatikasının missionerliyin geniş miqyasda güclənməsindən, təxminən, 25 il sonra ortaya çıxması təsadüfi deyildir” [5, s.356]. Çuvaş ədəbi dilinin formalaşma dövrü də təxminən, bundan sonra başlayır və ilk mətnlər kimi dini mənbələr diqqəti cəlb edir. Yəni də tədqiqatçıların qeyd etdiklərinə görə, 1917-ci il oktyabr inqilabına qədər nəşr edilmiş 564 çuvaşca kitabın yarısından çoxunu dini nəşrlər təşkil edir [5, s.357]. Bu ədəbiyyatın formalaşmasında çuvaş folkloru da özünəməxsus rol oynayır. Çuvaş folklorunun toplanması və nəşri sahəsində bir çox türk xalqlarında olduğu kimi əvvəllər xarici tədqiqatçılar (Alexandra A. Fuks, V. Sboyev, N.İ.Aşmarin) yer alırlar, daha sonra isə Spiridon M. Mixaylov, N.İ.Zolotnitski kimi yerli araşdırıcılar bu baxımdan fəal olurlar. Çar Rusiyasının tərkibinə daxil olan digər türk xalqlarında olduğu kimi, çuvaş ədəbiyyatının da inkişafında rus ədəbiyyatına dair nümunələrin milli dilə tərcüməsi də ədəbi əlaqələr zəminində özünəməxsus rol oynayır. Belə ki, A.S.Puşkin, L.N.Tolstoy, M.Y.Lermontov, N.A.Nekrasov, İ.A.Krılov yaradıcılığına məxsus bədii nümunələr – şeirlər və təmsillər çuvaşcaya çevrilir [5, s.358]. “Yazılı ədəbiyyatın ilkin inkişafından sonra, 1860-cı ildə aparılan təhsil və mədəni islahatlar çuvaş xalqı arasında unikal yazılı ədəbiyyatın formalaşmasına yol açır. İ.Y.Yakovlevin çuvaş xalqı arasında başladığı iş N.İ.İlminskinin fikir və ideyalarına əsaslanır” [11, s.84]. “1900-cü ildən 1917-ci ilə qədər tərcümə sahəsində görülən işlər çuvaş ədəbiyyatında poeziyanın, təmsil, hekayə, povest, komediya və s. kimi janrların inkişafına böyük töhfə verir. Bu dövrün tərcüməçiləri arasında K.İvanov, Q.Korenkov, M.Akimov,

T.Lavrentyev, E.Trofimov, A.Metsenatov, N.Matveyev, A.Milli və başqaları yer alırlar. Bu dövr həmçinin çuvaş yazıçılarının birbaşa rus dilində yazdıqları əsərlərlə də xarakterizə olunur. F. Pavlov, İ.Txti, Q.Komissarov, V.Kalaev, R.İvanov, İ.Yurkin, D.Demidov (Yuldaş), M.Yuman və Q.Alyunov bədii ədəbiyyatla yanaşı, müxtəlif qəzetlərdə aktual mövzularda məqalələr yazıb dərc etdirirlər” [15].

İ.Benzinqə (Benzing Johannes) görə, çuvaş ədəbiyyatının ilk mətnlərindən biri 1769-cu ildə II Yekaterinaya həsr olunmuş mədhiyyə olsa da, əslində, təxminən, 1879-80-ci illərdə¹ Mixail Federoviç Federov tərəfindən qələmə alınmış, xalq arasında çox geniş yayılmış olan “Arşuri” mənzuməsi çuvaş ədəbiyyatının həqiqi başlanğıcı hesab edilmişdir [5, s.359]. Arşuri bir meşə iyəsinin adıdır və əsərdə çuvaş folkloru, mifologiyası öz əksini tapmışdır. Çuvaş ədəbiyyatının inkişafında mətbuatın da xüsusi rolu olmuş, xüsusilə 1905-1907-ci illər arasında işıq üzü görmüş “Xıpar” (“Xəbər”) adlı qəzet bu baxımdan öz vəzifəsini yerinə yetirmişdir. Qeyd edək ki, bu qəzet 1907-ci ilin senzurasından sonra bağlanmış və sadəcə 1917-ci ildə yenidən nəşr olunmağa başlanmışdır. “Xıpar”da imzaları ilə tanınanlar (məsələn, Polorussov) və bəzi gənc şairlər hakimiyyəti çaşdırmaq üçün “Çıvaş xalapsem” (“Çuvaş nağılları”) başlığı altında şeirlər toplusu nəşr etdirmişlər. Bu əsərlərin bəziləri çuvaş ədəbiyyatına uzunmüddətli təsir göstərmişdir” [5, s.362].

Çuvaş nəsrinin formalaşmasında “Narspi” əsəri ilə ilk örnəklərdən birinin müəllifi olan Konstantin Vasilyeviç İvanov böyük rol oynamışdır. Bütövlükdə çuvaş ədəbiyyatı daha öncəki mərhələdə Çar, daha sonra isə Sovet Rusiyasının böyük təsiri və təzyiqi altında öz inkişaf mərhələlərini davam etdirmişdir. Çuvaş ədəbiyyatının Sovet dövrü mərhələsi isə SSRİ-də baş vermiş mühüm tarixi-siyasi hadisələrin fonunda inkişaf etmişdir. 1920-1930-cu illər kollektivləşmə və quruculuq, 1940-1950-ci illər Böyük Vətən müharibəsi dövrü, 1960-1970-ci illər isə Stalin rejiminə müəyyən mənada tənqidi baxış və sovet insanının narahatlıq və psixoloji gərginliyi, tənhalığı, durğunluq dövrü ilə səciyyələnmişdir. Bu dövrdə poeziya, nəsr və dramaturgiya sahəsində xeyli əsərlər ortaya çıxmışdır.²

Əsas hissə / *Main part*

SSRİ yaradıldıqdan sonra bütün humanitar və ideoloji sahələrdə təbliğatyönümlü işlərin görülməsi məsələsi gündəmə gəlir və ədəbiyyat da sovet quruculuğunun əsas vasitələrindən birinə çevrilir. “Sənayeləşdirmə, kollektivləşdirmə və mədəni inqilab kompaniyaları”nın [10, s.35] aparılmasında ədəbiyyat da özünəməxsus rol oynayır. Sovet dövrü ədəbiyyatı bir neçə mərhələ üzrə təsnif edilir:

1. 20-ci illər: Yeni sistem, yeni ədəbiyyat. Sosializm quruculuğu, sosializm realizm ədəbiyyatının formalaşması. Totalitarizm, avtoritarizm dövrü;
2. 30-cu illər: Totalitarizm şiddəti, repressiya, təzyiq və qorxu dövrü;
3. 40- cı illər: Savaş və bərpa dövrü;
4. 50-ci illər: Stalinizmin böhranı, “buzların əriməsi” dövrü;
5. 60-cı illər: “Ottepel” – buzların əriməsi, ədəbiyyatda oyanış və axtarış dövrü;
6. 70-ci illər: Durğunluq dövrü;
7. 80-ci illər: Yenidənqurma, aşkarlıq və dağılma dövrü [10, s.57].

Sosrealizm yaradıcılıq metodu ilə ortaya çıxan, demək olar ki, bütün əsərlərdə sovet insanı tipi və xarakteri yaradılır. Bununla yanaşı, yuxarıda qeyd edilən bütün dövrlərdə sovet ədəbiyyatı ictimai-siyasi mahiyyətinin qabarıqlığı ilə seçilir. Təbii ki, sovet insanı olaraq qadınların da yeni ədəbi xarakterləri 20-ci illərdən etibarən üzə çıxır və bu qadın tipi ənənəvi olanlardan fərqlənir. “Sovet quruculuğu ilə ədəbiyyatda qadın obrazı əhəmiyyətli transformasiyalara məruz qalır. Yeni bir

¹ Bülent Bayramın araşdırmasında mənzumənin yazılma tarixi daha sonrakı illərlə də əlaqələndirilir, 1884-cü ildə qələmə alınmasından bəhs edilir. (3, s. 213)

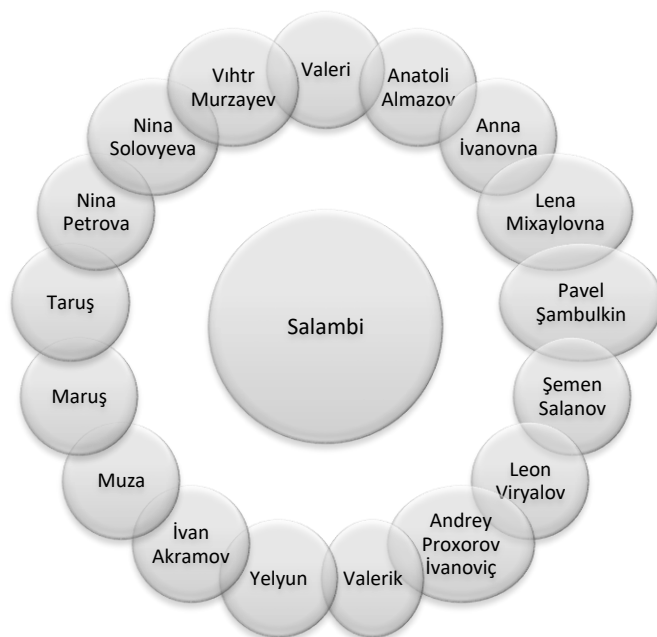
² 1917-ci il inqilabından sonra iqtidara gələn Kerenski beş minə yaxın çuvaşca kitabı məhv etmişdir [13].

qəhrəman tipi formalaşır – sosial baxımdan fəal, məqsədyönlü və ictimai proseslərə cəlb olunmuş qadın. Maksim Qorkinin “Ana” romanında qəhrəman sadə fəhlə qadından inqilabi hərəkətin fəal iştirakçısına qədər inkişaf yolu keçərək sosial məsuliyyətin və yeni cəmiyyət ideallarının simvoluna çevrilir. Onun şəxsi transformasiyası vasitəsilə yazıçı fərdi taleyin ictimai ideallarla uzlaşdırılmasının mümkünlüyünü göstərir” [14, s.202]. Adətən, ədəbiyyatşünaslıqda sovet qadını zəhmətkeş sinfin nümayəndəsi olaraq səciyyələndirilsə də, müxtəlif illərdə daha fərqli obrazları ilə yadda qalır: 1920-1930-cu illərdə kollektivləşmə dövrünün baş qəhrəmanlarından biri və kommünizm quruculuğunun silahdaşı, 1940-1950-ci illərdə ön və arxa cəbhənin, xüsusilə də ikincinin qəhrəmanı, 1960-1980-ci illərdə psixoloji təlatümlərə qalib gəlməyə çalışan obraz. Bu qadın qəhrəmanların əsas xüsusiyyətlərindən biri də şəxsi və ictimai mənafe uğrunda mübarizədə birinciyə qələbə çalmaq, sosial dəyərləri şəxsi arzuların, fərdi duyğuların fəvqündə görməkdir. Bu cür qadın qəhrəmanlardan biri də çuvaş ədəbiyyatının baş qəhrəmanlarından Salambi obrazıdır. Salambi sadəcə ümumiləşdirilmiş sovet qadınlarının deyil, tarixi-milli kimliyə sahib çıxan çuvaş qızlarının, milli-mənəvi dəyərlərin təmsilçisidir. Qeyd edək ki, çuvaş etnomədəniyyətində qadın hər zaman müqəddəs hesab edilib: “Çuvaş dünyagörüşündə qadın və ana müqəddəs və toxunulmaz sayılır. Ana ən ali varlıqlardan biri (ilahələrdən biri) hesab olunur. “Ananı təhqir etmək olmaz”, – bir çuvaş atalar sözlərində məhz belə deyilir” [1, s.XVII]. Romanda da Salambi məhz etnoyaddaşdan çağdaş dövrə süzülüb gələn qadın kimliyini səciyyələndirir.

“Salambi” romanının müəllifi Aleksandr Artemyev 1924-1998-ci illər arasında yaşamışdır. O, nəşir, tənqidçi, tərcüməçi şəxsiyyəti ilə çuvaş ədəbiyyatında yer almışdır. Çuvaş xalq yazıçısı adını alan və yaradıcılığa şeirlə başlayan A.Artemyev də müharibə iştirakçısı olmuşdur. O, Puşkin, Lermontov, Turgenyev, Tolstoy, Höte kimi klassiklərin əsərlərini çuvaş türkcəsinə çevirmişdir. “Əyilmə, fındıq kolu” (1950), “Salambi” (1956, 1960, 1966, 1983), “Alma ağacı əyilir” (1958), “Tufandan əvvəl” (1975), “Sonuncu nəgmə” (1981), “Həyat həqiqəti və yazıçı peşəkarlığı” (1984), “Seçilmiş əsərlər” (1986) kimi kitabların müəllifi olmuşdur. Roman əsərin baş qəhrəmanı olan Salambinin – çuvaş qızının adı ilə adlandırılmışdır. Salambi həm çuvaş qadınlarının milli kimliyini öz şəxsiyyətində səciyyələndirən, həm də sovet qadını tipikləşdirən bir obraz kimi romanda yer almışdır. “Müəllif – Artemyev müxtəlif mətn konstruksiyaları vasitəsilə sosial, siyasi və iqtisadi məsələlərə toxunmuşdur. İkinci Dünya müharibəsi bunlardan başlıcasıdır. Bundan əlavə, o, Oktyabr inqilabı, çuvaş-rus münasibətləri, kolxoz həyatı, Stalin və repressiya kimi sovet dövrünün ən tipik ictimai-siyasi məsələlərinə tənqidi yanaşmışdır. Bundan başqa, o, ideal sovet insanı, çuvaşların ruslar və əksinə, rusların çuvaşlar haqqında düşüncələri, çuvaş kimliyi və çuvaş adət-ənənələri kimi sosialist realizmini dolayı yolla tənqid edən detalları süjetə daxil etmişdir” [12, s.86].

Romanın türk dilinə tərcüməçisi Bülent Bayramın qeyd etdiyi kimi, Salambi bu coğrafiyanın çətinliklərinə sinə gərən, sıtqınıb sızlamayan, bütün gücü ilə həyata tutunan qadınları təmsil edir [2, s.7]. “O, romanda hər baxımdan o dövrün ideal çuvaş qızı tipini təmsil edir” [8, s.204]. Salambi öz ayaqları üstündə dura bilmək, aclıq və müharibənin öhdəsindən gələ bilmək üçün həm mənəvi, həm də fiziki baxımdan böyük yüklərin altına girir, vaqonlardan ağır yükləri boşaldır, göyərtədə duz çuvalları daşıyır. Eyni zamanda çuvaş xalq mahnılarını da oxumaqla həyat sevgisini və ümidini ifadə edir. Salambinin cəmiyyətdə rol modelləri müxtəlifdir: Kənd Təsərrüfatı İnstitutunda tələbə, kolxozda zooloq, internatın yanından keçərkən ona sarılaraq bir daha buraxmayan Valerik adlı bir uşağın analığı, eyni zamanda xalq düşməninin qızı.

Əsərdəki digər bütün obrazlar Salambinin xarakterini səciyyələndirməyə xidmət edir:

Roman onun haqqında kənddə gəzən dedi-qodu ilə başlayır. Qonşu qızlardan Maruş şəhərdə tələbə olan Salambi haqqında böyük bir iftira dolu məlumatı yayır. O hər kəsə Salambinin qeyri-qanuni uşaq dünyaya gətirdiyini bildirir. Lakin onun bu dedi-qodusuna insanların bəziləri şübhə edir, bəziləri isə Salambinin kolxozda ondan daha üstün bir işçi olduğuna görə ona şər atdığını, qısqançlığından yalan danışdığını deyirlər. Əslində həqiqətən də, çuvaş qızının şəhərdən özü ilə gətirdiyi bir uşaq var. Valerik adlı bu uşaq romanda Salambinin mərhəmət və şəfqət sahibi³ olduğunu göstərir.⁴ O, hətta xalqın dilinə düşməkdən belə qorxmayaaraq müharibədə valideynlərini itirmiş balacanın onu ana deyə qəbullanmasına, isinişdikdən sonra əl çəkməməsinə, arxasınca ağlamasına laqeyd yanaşa bilmir. Əlbəttə ki, həyatı əhəmiyyətli bu qərar həm tələbələr arasında, həm də kənddə böhtanın yayılmasına rəvac verir. Tələbə yoldaşlarından Muzanın ona qısqanc münasibəti nəticəsində yayılan bu şayiələrə baxmayaraq, Salambi Akramova aldığı qərardan əl çəkmir və maddi təminatının çox az olmasını və təmiz adının ləkələnməsi təhlükəsini nəzərə alaraq onu övladlığa götürür. Əslində bu məsələ yazıçının *fədakar sovet anası* tipini reallaşdırmasından irəli gəlir və hələ ailə həyatı qurmayan Salambinin bu cür səciyyəsinə verə bilmək üçün müəllif çox maraqlı bir süjet xətti qurur. Sovet qadınının ictimai ideali şəxsi taleyinə böyük təsir göstərir: təhsili yarımçıq qalır, hər kəs ona şübhə ilə yanaşır, tanış olduğu gənc oğlan – Almazov isə onu tərk edir.

Roman, ümumiyyətlə, dörd fəslə ayrılır, hər fəsil də öz növbəsində dörd bölümdən ibarət strukturu təşkil edir. Beləliklə, 16 başlıqdan ibarət romanda Çuvaşistanın ucqar bir kəndində və paytaxt Çeboksarıda yaşayan insanların, xüsusilə də gənclərin, tələbələrin II Dünya müharibəsi dövründə və ondan sonrakı həyatından bəhs edilir. Müharibədə övlad itirmiş anaların tipik obrazı olaraq isə Salambinin müharibədə həlak olmuş sevgilisi Valerinin anası diqqəti cəlb edir. Kənddə hamı Valerinin ölümünü qəbul etsə də, ana hər gün ümidlə övladının sağ-salamat dönəcəyi günü gözləyir.⁵

³ Tanınmış çuvaş pedaqoqu İvan Yakovlev öz xatirələrində çuvaş qadınların kimsəsiz rus körpələrini götürüb baxdıqlarını və onları çuvaş mədəniyyəti ilə böyütdüklərini yazmaqdadır [7, s.128].

⁴ Çuvaş alp dastanlarında aşağıdakı motiv diqqəti cəlb edir: Ananın oğlunu birinə əmanət edib ölməsi [6, s.295]. Fikrimizcə, çuvaş qadınlarının övlad fədakarlığının arxetiplərində dastan yaddaşı da yatmaqdadır.

⁵ Sovet dövrünün müharibə illərinə aid bir çox əsərlərdə olduğu kimi, Valerinin anası da əziz oğlunun qayıdışını həsrətlə gözləyir, bu barədə yuxu görür. Bu həyəcanla evi tərk edir, kəndin qırağına gəlir, meşəyə gözünü dikərək bir ağsərin

İlk dövr sovet romanlarında, demək olar ki, bütün qəhrəmanlar dözümlü, məğrur və yenilməz olaraq təsvir edilirlər. Bu tipikləşdirmə və ümumiləşdirmə xüsusilə də müharibə dövrü yaradıcılığında özünü göstərir. Əsərin baş qəhrəmanı da bu cür dözümlü və mətanət timsalı olaraq qələmə verilir. O, sevgilisi Valeriyə məktubunda kənddəki çuvaş qadınlarının ağır vəziyyətindən bəhs edir: *“İşləmək daha çətinidir. Heyvanların yemləri çatmur, keçən il bəzən ot anbara girmədən çürüdü, zay oldu. Yayda heyvanları pəyəyə salınca buzovlara baxmaq üçün anamı göndərdim, mən də tarlada kotan sürməyə, dırmaqlamağa, əkin-biçin işinə getdim. Kənddə güclü kişilərin sayı çox azdır, qadınlar kolxozda ağır işlərdə işləyirlər. Atlar çatışmur, çoxunu müharibəyə aparıblar. Xırda-para işlər üçün inəkləri, öküzləri qoşuruq. Meşədən ağacı xizəklə sürütləyib gətirib qənaətlə istifadə edirik”* [2, s.38]. Eyni zamanda müəllifin dilindən də həmin dövrün mənzərəsi, insanların əzab-əziyyəti səsləndirilir: *“Müharibənin hələ yeni başa çatdığı hər bir insanın üzündən anlaşılır. Hamı böyük zəfər mənasıyla sevinir. Dörd il böyük çətinliklərə dözdükdən sonra yavaş-yavaş nəfəs almağa başlayırlar insanlar, gələcəyə üzlərini çevirərək böyük bir ümidlə yaşayırlar. Onların hər birinin bədənində müharibənin vurduğu izlər var. Bəzisi müharibədə ağır yaralanıb, ya da yaxınlarını itirib, bəzisi çox gənc ikən müharibənin əzablarını dadıb və ümidini itirməyib... Mağazaların önündə küçələrə qədər uzanan növbələr var. Mağazalarda isə heç bir şey yoxdur, ancaq çörək və kartof var”* [2, s.67-68]. Salambi də bütün bu məhrumiyyətləri, müharibənin gətirdiyi yoxsulluğu və qıtlığı yaşayır, lakin mətanətlə yoluna davam edir. Çünki o həm də öz xarakterində əməkçi qadın obrazını tipikləşdirir. *“İnqilabdan sonrakı ilk onilliklərdə “yeni qadın” idealları zərbəçi qadınlar, cəbhəçi qadınlar və inqilabçı qadınlar ətrafında formalaşaraq rəsmi bərabərlik ideologiyasını və kollektivist əxlaqı əks etdirirdi. Sonrakı mərhələdə, xüsusilə “buzların əriməsi” – yumşalma dövründə ədəbiyyat psixoloji baxımdan mürəkkəb personajlara qayıdır; bu qadınlar daxili tərəddüdlər yaşayır, şəxsi xoşbəxtlik və azadlıq axtarışına çıxırlar”* [14, s.203]. Əslində Salambinin timsalında sovet qadınlarının bir neçə mərhələyə aid ümumiləşmiş obrazını görmək mümkündür. O, əlaçı tələbə, qabaqcıl kolxoz işçisi, yaxşı vətəndaş, fədakar analıqdır. Salambi də daxili tərəddüdlərlə baş-başadır. Valeriki övladlığa qəbul etməsi sevgilisindən uzaq düşməsinə gətirib çıxarır, müharibədə hər iki valideynini itirmiş bir uşağa sahib çıxmaq onun şəxsi səadəti hesabına başa gəlir. Valerikin gündəlik qida ehtiyaclarını ödəmək belə qıtlıq dövründə çox çətinidir, kənddə qonşular ona bu baxımdan dəstək dursalar da, südlə təmin etsələr də, Salambinin əzmi və məğrurluğu sayəsində bu uşaq həyata tutunur. Valerikin atasının müharibədən sağ-salamat qayıdıb gəlməsi isə Salambinin fədakarlığına qarşı bir möcüzə təsiri bağışlayır. Nəhayət ki, sevgilisi Almazov da öz səhvini başa düşür və roman onların xoşbəxtliyi ilə yekunlaşır.

Onun daxili təlatümləri eyni zamanda atası ilə bağlı xatirələrində də təzahür edir. Romanda sovet dövrünün məşum repressiya illərindən də bəhs edilir. Xalq düşməni adlandırılaraq Sibirə sürgün edilən atası ilə bağlı hər bir detal onu kölgə kimi izləyir: *“Atasının xəbərsiz bir şəkildə itməsindən sonra içinə qapandı o. Onun ruhunu kədər sarsıdır və içini bir qurd gəmirməyə başlayır: “Nə üçün atasını yox etdilər? O yer üzündə kimə pislik etmişdi? Kəndin ən yaxşı adamı deyildimi? Onun haqqında həqiqətləri kimdən əldə etmək olar? Bu işin qorxunc gizli tərəfi nədir? O nə üçün xalq düşmənidir? Bütün rayonun hörmət bəslədiyi adam kommunist xalqın düşmənidirmi? Yazıq qız bu barədə düşünə-düşünə ağzını bıçaq açmırdı. Xalq düşməninin qızı olmaq başını aşağı edirdi. Valerinin müharibədə öldüyünü öyrəndikdən sonra sükuta qərq olmuşdu”* [2, s.70]. Daxili təlatüm və özünəqapanma romanın “buzların əriməsi” dövrünə aid olması ilə bağlıdır. Daxili səsi ilə həqiqət axtarışında olması Salambini ideal sovet qadını olmaqdan məhrum etmir. Romanda, ümumiyyətlə, çuvaş milli kimliyi məsələsi də yer alır və Almazovun – istedadlı gənc bəstəkarın timsalında bununla

geri qayıtdığını görür. Ana qəlbini çırpıntıları daha da artır. O gələcək əsgərin siqaret çəkdiyini gördüncə şübhə etsə də, sona qədər ümidini saxlayır. Gələnin Valerikin atası olması ümidlərini alt-üst edir. Bu hissə romanda övladlarını müharibədə itirmiş sovet insanların mənəvi əzablarını göstərir.

bağlı məsələlərə toxunulur. Daha doğrusu, müəyyən qrup çuvaş gəncləri yadlaşaraq milli ənənələrə, musiqilərə, yaradıcılığa xor baxsalar da, Salambi də daxil olmaqla, az bir qismi isə çuvaş dilini, milli kimliyini ön plana çıxarmaqdan qürur duyur. Romandan məlum olur ki, 1937-ci ilin repressiya qurbanı təkcə Salambi Akramovanın atası deyil, digər çuvaş türkləri də, milli ruha sahib qələm ustaları da Sibirə sürgün edilmiş, əsərləri yandırılıb qadağan olunmuşdur. Onlardan biri Mitta Vasili⁶ adlı şairdir. Salambi ilk dəfə onun şeirlərini dostları ilə birlikdə getdiyi konsertdə eşidir və valeh olaraq, Huzanqayın⁷ belə bir şeirini xatırlamadığını deyir. Viryalov isə ona məlumat verir ki, həmin müəllif Huzanqay deyil, əsərləri yandırılmış və orta məktəbdə tədrisi qadağan olunmuş müəllif Mittadır. Əgər məktəbdə oxuduğu zaman onun şeirlərini başqalarına belə göstərsəydi, məktəbdən qovulardı. Çünki şairin özünü də 1937-ci ildə şübhəli bilinən Pyotr Huzanqayla birlikdə günahlandırır Sibirə sürgünə göndərmişdilər: *“Onun adı Huzanqayın adı ilə birlikdə hallandırılırdı. İndi də ondan danışmaq qorxuludur. Onun adı Mitta Vasilidir. “Xalq düşməni” deyərək həbs etdilər, sonra da Sibirə sürgünə göndərdilər... On ildən sonra geri qayıtdı, Çeboksariya da gəldi... “Xalq düşməni” deyilməsi Salambinin ürəyini bıçaq kimi kəsdi. Bu sözü eşidən kimi uzaq Sibirdə sürgündə itən atasını xatırladı”* [2, s.123].

Roman 1956-cı ildə nəşr edilsə də, Stalinin ölümündən cəmi 3 il keçsə də, əsər boyu anti-stalinçi əhval-ruhiyyə hiss edilir. Eyni zamanda sətiraltı olaraq təkpartiyalılıq sistemi, əzbərçilik və sovet təhsilinin sxolastik yanaşması da tənqid edilir. Romanda mənfi bir tip olaraq təsvir edilən Muzanın dilindən verilən aşağıdakı cümlə diqqəti cəlb edir: *“İstənilən elmi öyrənə bilərsən, amma “Qısa kurs” elmini öyrənməsən, heç bir məqama çata bilməzsən” – elə deyilmi? Oktyabr inqilabını edən, Qız sarayına hücum üçün alayları hərəkətə gətirən Stalin olmuşdu. O, İkinci Dünya müharibəsində hər yerdə qalib gəldi. Tacirləri məhv etdi, kənddəki varlıları yox etdi, savadsızlığı aradan qaldırdı, kollektivləşməni sürətlə həyata keçirdi, ağır sənaye sahəsini dirçəltdi. Trotskiləri, buxarınçıləri, zinovyevçiləri və başqalarını sıradan çıxardı. Xalqa konstitusiyaya verdi, yer üzünün ən demokratik dövlətini qurdu. Hamısını Stalin... Stalin... Stalin... Niyə həmişə tək bir adam? Bir nəfər bütün bu ağır yükü necə daşıya bilər? Başqa kim?.. Bunları etmək üçün Tanrı idimi? Nə qədər çox informasiya tələb olunur? Niyə kimin hansı iclasda, hansı konfransda nə dediyini bilmək vacibdir? Yazıq tələbə niyə dialektik materializmi, dördüncü mövzunu öyrənərək əziyyət çəkməlidir? Bu dördüncü mövzu mənə həyatda nə verəcək? Niyə mənə heyratlı baxırsan? İlk dəfədir görürsən?”*

Salambi nə deyəcəyini bilmədən: – *“Bu gün sən çox təəccüblü danışırısan, Muza”, – dedi.*

Muza əsəbiləşərək dedi: – *“Təkcə bu gün yox, mən həmişə belə düşünmüşəm və həmişə də belə demişəm. Harada, kim olmaq üçün çalışsan da, əvvəlcə “Qısa kursu” nə dərəcədə bildiyini soruşurlar. Düzünü desəm, onlar kimi professorlar üçün tələbənin materialı ağılı və ürəyi ilə dərk etməsi, doğru anlaması vacib deyil – əsas olan bunları sadəcə əzbər bilməsidir. Müxtəlif informasiyaları, sitatları onlara avtomatik şəkildə əzbərlətmək lazımdır. Əzbərçilik! Həqiqi bilik lazım deyil. Məncə, student sözü də “studirovat” (öyrənmək) sözündən yaranmayıbmı? Axı biz alman dilində student deyirik. Bax, biz də “studirovat” edirik, yəni – “Qısa kurs” kimi mövzuları mexaniki*

⁶ Mitta Vasili Egoroviç çuvaş ədəbiyyatının repressiya qurbanlarından. 1908-ci ildə anadan olmuş, şair, tərcüməçi və tənqidçi kimi tanınmışdır. 1937-ci ildə anti-sovet təbliğatı və anti-sovet təşkilatları ilə əlaqədə ittiham olunaraq həbs edilmişdir. 10 dekabr 1937-ci ildə on il müddətinə məcburi əmək düşərgəsində cəzasını çəkməyə məhkum edilmişdir. 18 dekabr 1947-ci ildə azadlığa buraxılmış, lakin 9 fevral 1949-cu ildə yenidən həbs edilmişdir. 11 iyun 1949-cu il tarixli qərarla “anti-sovet millətçi təşkilata və trotskiçi qrupa üzvlük” ittihamı ilə Krasnoyarska sürgün edilmişdir. 23 iyun 1954-cü ildə Çuvaş Muxtar Sovet Sosialist Respublikasının Cinayət İşlərinə Baxış Komissiyasının qərarına əsasən, bütün ittihamlar ləğv edilmiş və istintaq tam bəraətlə başa çatmışdır. 30 mart 1955-ci ildə bəraət almışdır [3, s.216-217].

⁷ Pyotr Huzanqay Petroviç 1907-ci ildə dünyaya göz açmışdır. Çuvaş şair, nasir, publisist, tənqidçi və tərcüməçilərindəndir. O, milliyətçilikdə ittiham edilmişdir. 1938-ci ilin yanvar ayında sovet əleyhinə təbliğat aparma, sovet əleyhinə təşkilatlara üzv olma və milliyətçilikdə ittiham olunaraq həbs edilmişdir, 1939-cu ilin avqust ayında məhkəmə qərarı ilə sərbəst buraxılmışdır. 4 mart 1970-ci ildə Çeboksarıda dünyasını dəyişmişdir [3, s.215-216].

şəkildə öyrənirik. Bu mövzu sənə həyatda nə verəcək?” [2, s.109]. Bu suallarla həm rejimə, həm də quruluşa tənqidi baxış, təbii ki, əsərin mənfi qadın tiplərindən olan Muza vasitəsilə dilə gətirilir. Salambinin öyrənmək istədiyi yeganə həqiqət isə atasının günahsızlığı ilə bağlıdır. Əsərdə 1937-ci ilə qayıdış və sorğulamalar da əslində romanın “buzların əriməsi” dövründə üzə çıxması ilə bağlıdır. İvan Semenoviçin – zəhmətkeş kolxoz işçisinin başına gələn hadisə də bu baxımdan diqqəti cəlb edir. Rejimə hər kəsin bir-birinə cavabdeh olması və günahkar axtarışı oktyabr bayramında Stalinin portreti olan çərçivənin təsadüfən düşüb sınıması ilə bağlıdır: “May və Oktyabr bayramlarında kənd soveti, kolxoz idarəsi və məktəb binalarına qırmızı bayraqlar, şüar plakatları və Stalinin portretini asırdılar. Bu işi İvan Semenoviç, yəqin ki, başqasına güvənmədiyi üçün özü görmüşdü. Bu dəfə dama nərdivanla qalxarkən həyəcədən nə etdiyini bilməmiş, Stalinin portretini əlindən salmışdı. Taxtadan düzəldilmiş ağır çərçivə yerə düşmüş, şüşə şaqqıltı ilə sınımışdı.

– Ah! Allah canımı almasın! Əlim-ayağım qurusun! - deyə sədr öz-özünə qəzəblənmişdi. Baxan adamlar gülmüşdülər. Elə həmin andan etibarən İvan Semenoviç, diqqətsizcə dediyi bu sözlərə görə özündən şübhələnməyə başlamış və idarə xidmətçisinə əmr etmişdi: – Plaki, bunu yığışdır, gözə dəyməyən bir yerə qoy. Sonra çərçivə düzəldirib yenidən asarıq.

Beləliklə, “Şiltir” kolxozu Oktyabr bayramını Stalinin portreti olmadan keçirdi. Bir həftə keçməmiş Anatkassi rayonundan zəng etdilər və kolxoz sədrinin dərhal rayon komitəsinə gəlməsini tələb etdilər. Ailəsini qorxutmaq üçün İvan Semenoviç özünü sakit göstərməyə çalışsa da, qarşından gələn bəlanı daxilən hiss edirdi.

Arvadını və qızını yanına çağıraraq dedi: – Yelyun, Salambi! Siz heç nə fikirləşməyin. Məni tez-tez, həm də çox vaxt səbəbsiz yerə rayon komitəsinə çağırırlar. “Biletini al, gəl”, – deyirlər. Deyirəm ki, bəlkə, Stalinin portreti ilə bağlı deyil?.. Görəsən, bunu kimsə Daxili İşlər Xalq Komissarlığına xəbər verib?” [2, s.178].

Göründüyü kimi, dövr olduqca ziddiyyətli və amansızdır, insanlar Stalinlə bağlı ən xırda bir detallı da lazımı orqanların nəzərinə çatdırır və kolxoz quruculuğunda yaxından iştirak etmiş bir zəhmətkeşi də şərəyləyirlər. Ümumiyyətlə, romanda müharibədən əvvəlki və sonrakı dövrlərin ziddiyyətində sovet insanının başına gələn əhvalatlar nəql edilir. Ən qorxunc mərhələ isə təbii ki, 1937-ci il və onunla bağlı hadisələrdir: “1937-ci ildə rayonda tanınan adamların çoxu bir-bir naməlum yerlərə aparılıb yoxa çıxmağa başladı. Onlar haqqında sürətlə qorxunc bir söz yayılmağa başladı – “xalq düşməni”. Ondan da dəhşətli söz yox idi... Zaman keçdikcə insanlar bir-birinə etibar etməz oldu, bir-birindən şübhələnməyə başladılar. Qonşu qonşuya, qohum qohuma etibar etmirdi... Bu gün azadsan, sabah isə kim bilir, nə olacaq?

İvan Semenoviç hər zaman gec saatlara qədər işdə qalar, çox yorğun halda evə dönər və yatmadan əvvəl arvadı ilə sakit səsə nəsə danışardı.

– Bu gün rayonda filankəsi, filankəsi tutublar, mənim yaxından tanıdığım adamları... Qəribədir, ulduz kimi təmizqəlblə, bütün həyatını işləməyə, insanlara xidmətə həsr etmiş adamlardır. Mən bu günə qədər onlar barədə heç vaxt şübhələnməmişdim. Bunlar necə xalq düşməni ola bilərlər? Məni kəssələr də, inanmaram!

– Ah, İvan, xahiş edirəm, kənddə danışanda ehtiyatlı ol. İnsanı tam günahsız olsa belə, ittiham edirlər. Kənddə səndən xoşu gəlməyənlər də az deyil. Kolxozu qurduğun vaxt mallarına əl qoyulanlar sənə az lənət oxumadılar, elə deyilmi?

– Şübhələnmə, Yelyun. Mən günahsız olduğumu yaxşı bilirəm. Mən Sovet hakimiyyəti uğrunda qanımı tökərək döyüşmüşəm. İndi də özüm üçün yaşamıram. Bizim insanlardan başqa nəyimiz var ki?” [2, s.177].

Göründüyü kimi, həm milli kimliyə malik sənətkarlar, həm kolxoz işçiləri, sırası vətəndaşlar həmin dövrdə böyük bir narahatlıq içindədirlər. Salambi də “xalq düşməni”nin qızı olaraq bu təşviş və narahatlıqdan uzaq deyildir. Zəhmətkeş ailədə böyüyən Salambi əmək fəaliyyətində atasının yolunu davam etdirir. Romanda kolxozların müharibə illərindəki vəziyyətinə də toxunulur, daha

doğrusu, əsərin qəhrəmanları Turikas, Malalla, Şıltır kolxozunun nümayəndələri olduqları üçün onların müharibə illərində və daha sonrakı yarışlarından, təsərrüfat həyatından bəhs edilir.

Salambi digər sovet qadın tiplərindən fərqli olaraq milli dəyərlərə də üstünlük verir və təbii ki, onun bu səciyyəsi müəllif mövqeyindən irəli gəlir. Bu məsələ də müxtəlif detallar vasitəsilə üzə çıxır. Anasına qarşı da çox həssas, yanımçıl və fədakar olan Salambi, ümumiyyətlə, ədəb-ərkan qaydalarına da riayət edir. Utancaqlığı səbəbi ilə sevdiyi oğlanla insanlar arasında danışmağa çəkinir və müharibəyə yola düşərkən onun üçün xüsusi olaraq hazırladığı dəsmalı da verə bilmir. Kirayə qaldığı evin sahibəsinin yanında konsertə gedən zaman bəzənməyə, kirpiklərini qaraltmağa utanır. O, sadəliyi və gözəlliyi ilə seçilir. O həm də milli dəyərlərə, ana dilinə sadıqdır.

Almazovun xarakterində milli kimliklə bağlı detallar da onların könül birliyinə aparən yoldur. Belə ki, romanda sovet ictimai-mədəni mühitinin multikultural kontekstində çuvaş dilində yazmağa və danışmağa xor baxan, ruslaşan ziyalılar da təsvir edilir və bu baxımdan Almazovla Salambi onlara qarşı cəbhədə yer alırlar. Manqurtlaşmış bu tiplərlə dialoqda diqqəti cəlb edən məqam onların ana dilinə xor baxaraq çuvaşcanın heç kimə lazım olmadığını, Çeboksarıdan Astraxana qədər bir gəmidə oxunacaq qədər ədəbiyyata malik olduğunu həqarətlə qeyd etmələri və bu yanaşmanın Salambinin qəlbinə yaralamasıdır. Çuvaş türkcəsinin formalaşmasında xidmətləri olan Mixail Sespelin⁸ yaradıcılığına da rişxəndli baxış və velikoruslaşma dövründə əslində milli dildə müəlliflərin yaradıcılıqlarının kölgədə qalması və s. kimi məsələlər baş qəhrəmanın milli problemlərə həssas münasibətini göstərir. Beləliklə, Salambi romanda sovet qadınlarının keyfiyyətlərini əks etdirməklə yanaşı, milli kimliyə və bağlara sadıq olan, təvazökar və fədakar bir qadın olaraq təsvir edilir. O, sovet ideologiyasının ona vurduğu zərbələri görsə də, rejimi tələbə yoldaşı Muza kimi qınamır və mövcud şəraitdə bacardığı qədər ictimai idealları uğrunda mübarizə aparır. Çünki Salambi İ. Benzinqin qeyd etdiyi kimi, “1920-ci illərdən etibarən sovet ədəbiyyatının qoyduğu vəzifələrə uyğun olaraq əvvəlcə tədrisən, daha sonra sürətlə dəyişikliklərə məruz qalan” [5, s.365-366] bir ədəbiyyatı təmsil edir.

Nəticə / Conclusion

Sovet qadın tipi 1930-50-ci illər arasında güclü, fədakar və zəhmətkeş obrazlarla yadda qalır. 1940-1960-cı illər arasında arxa və ön cəbhədə düşmənlə döyüşən qəhrəman bir qadın olaraq təzahür edir. 1970-1990-cı illər arasında isə şəxsi problemləri ilə diqqəti cəlb edən fərd kimi bədii əsərlərdə öz yerini alır.

Salambi öz xarakterində sovet cəmiyyətinin ictimai ideallar uğrunda yaşayan qadın tipini təmsil edir. O həm də fədakar ana tipinin təmsilçisidir. Müəllif ona bu vəzifəni müharibə kontekstində təqdim edir. Sovet qadın tipi olaraq həmin mərhələdə uşaqları təkbaşına böyüdən fədakar ana obrazları diqqəti cəlb edir. O, eyni zamanda bacarıqlı kolxoz işçisi, əmək fəaliyyəti ilə digərlərinə nümunə olan, kollektiv təsərrüfat üçün çalışan bir zəhmətkeşdir.

Salambi obrazı vasitəsilə müəllif eyni zamanda ziyalı qadın obrazını da yaratmağa nail olur, belə ki, onun tələbəlik həyatına, oxumaq, ali təhsil almaq arzusuna geniş şəkildə yer verir. Salambi hər bir əzab-əziyyətə qatlaşmağa hazırdır. Sadəcə yaxşı oxuya bilmək, institutu uğurla başa vurmaq onun başlıca məqsədidir. Hətta düşünür ki, oxuyub bitirə bilməsə, el-ələmə rüsvay olacaq və kənddə heç kimin üzünə baxa bilməyəcək. Bütün fəaliyyətlərində o, sovet kollektivinin üzvi bir parçasıdır. Beləliklə, Salambinin timsalında tipik sovet qadınını görürük: zəhmətkeş, fədakar, öz hissələrini ört-basdır edən, kollektiv üçün yaşayan, mübariz qadın. Lakin digər sovet qadın tiplərindən Salambini

⁸ Mixail Kuzmiç Kuzmin (Sespel) islahatçı şair, dramaturq, nasir, dövlət və ictimai xadim olmuş, 1899-1922-ci illər arasında yaşamışdır. O, ictimai-siyasi fəallığı ilə seçilmiş, bolşevik ideyalarının daşıyıcılarından olmuş, əsərlərində çuvaş qadınlarının hüquqları məsələsini gündəmə gətirmişdir. O, şeirlərini çuvaş və rus dillərində qələmə almışdır.

fərqləndirən cəhət onun milli kimliyə, çuvaş keçmişinə, ana dilinə bağlı olmasıdır. O, eyni zamanda milli ideologiyanın daşıyıcısı, müasir manqurtlara qarşı cəbhədə yer alan çuvaş qızıdır.

Ədəbiyyat / References

1. *An Anthology of Chuvash Poetry*. An Anthology Compiled and Introduced by Gennady Aygi, Translated by Peter France. UNESCO, London: Forest Books, 1991
2. Artemyev, Aleksandır. *Çuvaş Kızı Salambi (Akt. Bülent Bayram)*, Ankara: Bengü Yayınları, 2019
3. Bayram Bülent, Perepelkina Yelena. *Çuvaşlarda Repressiya. Türk Dünyasında Repressiya*, ed. İbrahim Dilek. Ankara, 2023
4. Bayram Bülent. Çuvaş Edebiyatında Folklor-Edebiyat İlişkinə Bir Örnək: Mihail Fedorov'un "Arşuri" Manzuməsi ve Arşurilər. *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 197 Nisan 2012
5. Benzing Johannes. *Çuvaş Edebiyatı*. Çev. Oğuzhan Durmuş. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2 (2), (2020)
6. Çakar Aycan. *Tatar, Başkurt Destanları ile Çuvaş Alp Hikâyelerinde Anne ve Baba Motifi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020
7. Karadağ Hüseyin. Ivan Yakovlevich Yakovlev: Çuvaş Kültürüne Can Suyu Veren Kültür ve Medeniyet İnsanı. I. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu, Bildiri Kitabı. Ankara, Gece Kitaplığı, 2017
8. Karakuş Ertuğrul. Çuvaş Yazar Aleksandır Artemyev'in "Çuvaş Kızı Salambi" Romanı Üzerine Bir İnceleme. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 2019; 1 (2)
9. Karkınlı, Reyan. Kasımalı Bayalınov'un "Köl Boyunda" Romanında İdealleştirilen Sovyet Kadın Tipi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Yıl: 13 - Sayı: 79
10. Nerimanoğlu Kâmil Vəli. "Sovet ədəbiyyatı": gerçəkliklər, həqiqətlər, ziddiyyətlər. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 25. sayı
11. Özey Doğukan. Çuvaş Edebiyatında Felsefi Şiirin ve Nesrin Ustası: Yuriy İllarionoviç Skvortsov (1931-1977). *Uluslararası İdil - Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (IJVUTS)*, Cilt 3, Sayı 5
12. Şener Ayşe. Edebiyat ve İdeoloji İlişkisi Bağlamında Salambi Romanı. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 2020; 2 (1)
13. Yılmaz, Metin-Yuhma Mişşi. Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (Cilt 26 (Çuvaş Edebiyatı)), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2003 (<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12709,cuvasyaziliedebiyatipdf.pdf?0>)
14. Гисова Василья Авазавна, Турсунова Мохитабону. Образы женщины в классической и советской литературе, их эволюция. European science international conference: Theory of Scientific Researches of Whole World
15. Л.И. Михайлова (Филиппова) Чувашская литература и публицистика на начальном этапе становления. 3 <https://cyberleninka.ru/article/n/chuvashskaya-literatura-i-publitsistika-na-nachalnom-etape-stanovleniya/viewer>

Национальный облик советского женского типа в чувашском романе – Саламби

Эльмира Мамедова-Кекеч

Доктор филологических наук

Бакинский Евразийский университет

Кафедры языков и литературы Хазарского университета

E-mail: mamedovaelmira4@gmail.com

Резюме. Несмотря на то, что чувашский фольклор имеет глубокие исторические корни, письменная литература начала формироваться лишь с XVIII века. Советский период занял особое место в развитии

этой литературы, и роман Александра Артемьева «Саламби» сыграл здесь значительную роль. Произведение было написано в послевоенный период, однако в нем широко отражены процессы коллективизации, войны и последующего времени. В романе создан типичный для советской литературы образ героя. Через персонаж Саламби автор символизирует такие черты советской женщины, как героизм, трудолюбие колхозницы, образованность студентки-интеллигентки, самоотверженность матери, преданность коллективным и общественным идеалам, а также умение отодвигать личные желания на второй план. Так, Саламби является передовиком труда в колхозе, отличницей в институте и, усыновив ребенка, потерявшего родителей на войне, жертвует собой ради общественных идеалов. Она также олицетворяет женщин тыла, на плечи которых в годы войны лег весь груз физического труда.

Особенность Саламби в сравнении с другими женскими образами в том, что она – дочь «врага народа», и в своей внутреннем диалоге стремится к поиску истины и причины в связи с этим обстоятельством. Сцена ссылки ее отца, Ивана Семеновича, за то, что он уронил портрет Сталина во время подготовки колхоза «Шылтыр» к празднику Октября, служит фоном для раскрытия репрессий против национально мыслящих чувашских поэтов, а также разоблачению великодержавных шовинистов, пренебрежительно относившихся к произведениям на родном языке и к самой чувашской речи. Саламби типизирует не только советских женщин, но и чувашских девушек, которые через песни на родном языке выражают любовь к своему народу, сохраняют национальный дух, противостоят манкуртам и придают большое значение национально-нравственным ценностям.

Ключевые слова: Чуваш, роман, Александр Артемьев, Саламби, советская литература, женщина